

A MÁGNÁSSZABÓ

Ez a történet egy sittes konténer megkutatásával kezdődik. Majd hosszan tartó szünet után ugyancsak hosszas nyomozómunkával folytatódik. Sok kérdésre választ kaptam, főleg azokat tartom fontosnak, amelyek egy kihalóban lévő jeles szakma történetét kiegészíteni szolgálnak rég elfelejtett adatokkal. De leginkább azt az összképet, amely láttatóan rajzolja meg a boldog békeidők karrier-hangulatát. A pesti polgárosodás dicső korszakát. Egy fejezetben – most. Lesz ugyanis folytatása. Hamarosan visszatérek a Schäffer–Zachár család sorsának egy újabb novellájával.

1906-ban vásárolja meg Schäffer János és neje, Mráz Anna azt a Királyi Pál (akkor Lövész) utcai kis földszintes házat (77.900 aranykoronáért), amelyet aztán sürgősen le is bontanak, hogy a helyére Prokisch Jánossal megterveztesék s fölépíttessék háromemeletes, gangos bérházukat, amely aztán évről-évre 20 ezret fial a bérbeadóknak.

Amikor évtizedekkel korábban új házasként ide, a Lövész utca 8-ba költöztek, otthonuk pár tucat lépésnyi szomszédságában, a Kecskeméti utca 1. szám alatt már bérelték Hegyesy Mátyás ma is álló impozáns sarokházának első emeleti helyiségeit. Éppen a ház elhelyezkedése, kitűnő üzletet ígérő adottságai vonzották ide az ifjú szabómestert. Aki karrierre vágyott. De erre, üzletnyitásra legény-lakóhelyén – a külvárosi József utca 10-ben vagy annak közelében – aligha találhatott lehetőséget. Annál inkább itt, a régi és gazdag város szinte kellős közepén.

1906-ban Schäffer, a mágnásszabó már pályája zenitjén jár. Meghódította a szakma csúcsait. Impozáns bérháza mellett birtokolja a mai Vácegres (akkor Zsidó) határának kétszáz magyar holdnyi területét, kényelmes életet él, majorságával messze környék legbefolyásosabb munkaadója.

Dől hozzá a pénz, szinte számolatlanul. Kuncsaftjai nemcsak előkelők, de gazdagok is. Többnyire kőgazdagok. Egykori méretkönyvének csak az első három betűjét – a-tól c-ig – volt lehetőségem – a vevői, megrendelői kör összetételét megvizsgálándó – átnézni, de csak ezen a nagyjából tucatnyi oldalon is mintegy hatvan arisztokrata neve tűnik fel: hercegeké, grófoké, báróké. Az erre a három betűre alapozott óvatos, bár hipotetikus statisztikám szerint működése bő három évtizedében mindösszesen legalább négyszázan lehettek a vele üzleti kapcsolatban álló mágnások! (És valamivel kevesebben további fontos-rangos polgári személyek.)

Elfelejtett méretek

Schäffer 1858-ban született a Torontál megyei Mária földén (Mária föld, a mai román Temes megyében Teremia Mare). Gyakorlatilag

Schäffer Jánosné 1906-ban.
A mesterről nem került elő fotó

szintiszta német település, az itt élők ükjeinek nemzedéke foglalta el a pusztává vált területet az 1770-es években, mindnyájan Vesztfáliából, Elzász-Lotharingiából érkeztek. Amikor a derék és ambíciózus szabólegény 22 évesen elindul meghódítani Pestet és a világot, a nagyközség közel 2500 lelket számlál, de az meggyőzően látszik, hogy a magát igényesnek gondoló mesterjelöltnek otthona és vidéke nem kínál igazi távlatokat.

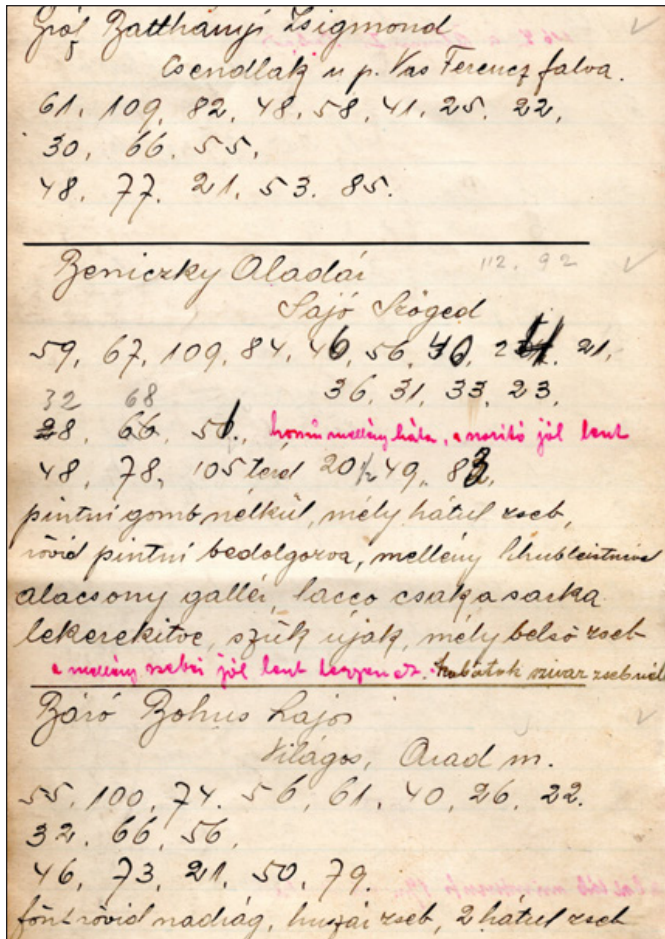
Ahogy aztán karrierje hajója kiköt a nagyvárosban, szinte azonnal belebotlik a szerelembe. Majdani asszonya, Anna a közeli Stáció utca 43-ban él édesapjával, Mráz Ferenc nyugalmazott tatai postamesterrel. Egy évre rá, 1881-ben, összeházasodnak, s az ifjú férj 1882-ben megalapítja hamarosan elhíresülő cégét, Belváros, Kecskeméti utca

1. szám alatt jegyezve be az úri szabóságot.

Mostanában kezdenek összesűrűsödni az évek az emlékezetemben, sehogy se tudom dátumhoz kötni, mikor találtam meg méretkönyvének néhány pusztulásra ítélt lapját. Harminc esztendeje történhetett talán? Rekkenő kánikulai délután tartottam az ELTE jogi karának klasszikus közpalotája felé, s pillantottam meg vizavíz azt a sittes konténeret, amelynek felső rétegét bomló háztartási zöldség-hulladék koszorúzta. S a rothadó paradicsom alatt felsejlettek egy különös formátumú, idő öregítette fűzetféle cernával összefűzött ívei. Éppen tatarozták a Kecskeméti utca 1. szám alatti Pan József tervezte, 1867-ben épült bérpalotát, talán a padlásról érkezett ide ömlesztve a bontott anyag meg a kitakarított belső tér rég elfelejtett lomjai.

Kicsit haboztam csak, s kihúztam a papírokat a zöldség alól – soha nem bocsátom meg magamnak, hogy nem túrtam mélyebbre is a konténerben –, s azóta birtoklom Schäffer János szalonja méretkönyvének A-tól C-ig terjedő oldalait. Ezen a télen vettem elő újra, s próbáltam utána járni, mi is került hozzám akkor váratlanul. Régóta izgattak az ismeretlen részletek.

Először is az például, hogy meg tudom-e fejteni a neveknél rögzített méretfelvételi rendszert, hogy így tisztába jöhessenek, mondjuk

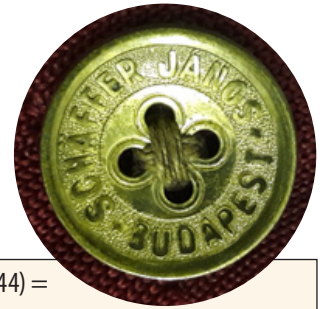

Méretlap (részlet)

ifjabb *Andrássy Gyula* testmagasságával vagy *Augusztá* főhercegnő csípőbőségével.

Könnyen mondhatja bárki, saját józanságára hivatkozva, hogy kevés tudás van, ami ennél feleslegesebb. De hát kíváncsisága kinek-kinek másként s másként berendezett. Talán ez is oka annak, hogy igencsak nehezen találtam olyan szakmabelit, aki elemző igyekezettel segített volna a számok értelmezésében. Végül a most is működő a Váci utcai *Kecskés András* úriszabóval két szeánsz összesen mintegy három órájában mértünk és beszélgettünk rendületlenül, egyeztetve a centiket és a testméreteket. Amelyeket ma – és már régóta – egészen más szisztémát követve jegyeznek le a mesterek.

Lássuk most három ruhadarab adatait. A legfelső sor áll a legtöbb számból. A nadrág szabásához szokásosan nyolcat vett fel *Schäffer*. Nézzük például találomra – balról jobbra haladva – *Batthyány Zsigmondéit*: 61 = a hossz deréktől térdig, 109 = a nadrág hossza deréktől bokáig, 82 = a nadrág belső vonalának hossza, 48 (körben 96) = derekának körmérete, 58 (körben 116) = a csípő körmérete, 41 (körben 82) = combkörméret, 25 (körben

Egy gomb, és más semmi (forrás MNM)

50) = körméret a térdnél, 22 (körben 44) = körméret a bokánál.

A mellényhez három szám elég volt. Hátul a hossz 55, elől 66 centiméter, a spicc mélysége (hossza) 30. Végül következett a zakó: 48 = derékig a hossz a válltól (a háton), 77 = zakóhossz, 21 = fél hát-szélesség, 53 = karhossz a válltól a könyékig, 85 = teljes karhossz.

Kecskés András ezt az értelmezést tartja logikusnak, de hozzáteszi, fenntartja magának a tévedés jogát (amihez még annyit hozzá kell tennem nekem is, hogy egyes esetekben több vagy kevesebb szám is előfordul az egyes sorozatokban, gyengítve a bizonyosságot).

Mire következtethetünk az adatokból, már ami a legfontosabb testméreteket illeti? Nos, a csendlaki gróf nagydarab ember volt. Pocakos (csípőbőség 116 centiméter) s magas férfi, 190 s talán még egy vagy két centiméterével.

És, ha már említettem a nevüket: ifjabb gróf *Andrássy Gyula*, akiről készült *Schäffer*-féle díszmagyaros fotográfia, 178 centiméter magas lehetett, egyébként normál és arányos testalkatú. A jótekonyságáról ismert *Augusztának*, *Ferenc József* unokájának testmagassága legfeljebb 165 centiméter lehetett, esetében a mellbőséget is felvette a mester, ez 100 centiméter, csípőbősége pedig 116 centiméter. Érdekes, hogy a főhercegnő nadrágjához térd környékétől bokáig öt szám is tartozik (szemben az urak három adatával). Talán vadászruhát készítettett, bricsessel (a körméret térd felett 40, a térdnél 39, a térd alatt 34, a vádlinál 37!, a bokánál 26 centiméter)

A zseniális ötlet

A mágnásszabónak két leánya született, *Mária* (1883) és *Anna* (1884? 1885?). *Mariskát* egy bizonyos *Zachár Antal* (e néven a harmadik) vette nőül. *Antalnak* volt húga *Izabella*, s az ő unokája *Rados Judit*, asszonynevén *Kormos Gyuláné*. A *Schäffer-Zachár* polgárcsalád velünk kortárs legidősebb generációjának egyetlen maradéka.

Kilencvenéves, nagyszerű emlékezőtehetséggel megáldott idős hölgy, aki órákon át tudja s akarja is mesélni felmenői, köztük *Schäfferék* történeteit. Amelyeket még kislányként, bakfisként hallott és jegyzett meg a Thököly úti *Zachár-házban*, a két háború között rendszeresen megélt közös familiáris vacsorákon, az úszó olimpikon *Zachár Imre* (a fentebb említett *Antal* s *Izabella* öccse) lakásában.

– A milleniumra készült az ország, és nagyanyám testvérének apósa rájött, rengeteg díszmagyarra lesz itt szükség. De ha azt a hiteles illúziót tudja belevarázsolni a ruhadarabokba, hogy kuncsaftja, a gróf, a báró azokat már generáci-

Hogy kié volt, nem derült ki (forrás: MNM)

ők óta őrzi, drágábban adhatja, szívesebben rendelik majd meg a díszöltözéket. Kiutazott Angliába, olcsón felvásárolta a 350–400 éves katolikus miseruhákat, amelyekre az anglikán egyház papjainak már régóta nem volt szükségük, és azoknak az anyagából varrt. Nagy híre támadt a dolognak, s nagy áruk lett ezeknek a remekeknek. Megrendelői ráadásul elhalmozták ajándékokkal. Az egyik *Zichy* például két remek hátlaslovat adott. Zsidói tanyáján tartotta azokat persze, ahonnan sokszor indult maga is vadászni főrangú ügyfeleivel a gödöllői dombság vadgazdag vidékére. Csodálatos hely volt a tanya. Völgyben a házak, a négyyszobás nyaraló is, az Egres patak partján, annak egy helyütt tóvá szélesedett a vize, közepén kis, mesterséges szigettel. Az egyik domboldalon szőlő, a másikon erdő, odébb szántó, gazdasági udvar, tehenek, lovak.

Végállomás: a padlás

F. Dózsa Katalint, a történelmi textíliák tudósát szembesítettem az Angliából hozott speciális anyagok legendájával. Bársony, selyem, damaszt. Biztosított: ha a 16-17. században készítették ezeket (minden esetben más-más módon szőtt selyemről van szó), épségüket nem fenyegették a múlt évszázadok. Vagyis a történet éppenséggel hihető.

A „mágnásvilág állandó szabója” címet elnyerő Schaffer János (*Tompos Lilla: Díszmagyar*) 1915-ben, 57 évesen halt meg. A tanyája falujának temetőjében kialakított kriptában nyugszik. Feleségét, Mráz Annát is itt kísérték utolsó útjára a harmincas évek végén, 1940 körül. (A település eredeti neve a *Csáky* család zsidó nemzetségére utal, 1943-ban változtatta Vácegresre *Endre László*, a megye 1946-ban felakasztott nyilas alispánja.)

A céget – komoly műhely volt sok évtizeden át, több szabással, főszabással (*Harcza Béla, Dubány Lajos*), tucatnyi alkalmazottal – ura halála után özvegye vezette a húszas évek végéig. Ezek már korántsem díszmagyaros évek. A működés paramétereit is érinthette, hogy Mráz Anna a szakmához nemigen értett. Néhány kisebb botrány is előfordult olykor.

ifj. Andrassy Gyula

Mint ahogy erről az alábbi hírlapi tudósítás (Pesti Napló, 1927. 07. 19.) is beszámol: „Miből él a szabó?”

... Schaffer János belvárosi szabócég mint főszabászt alkalmazta Dubány Lajos szabómestert, akinek járandósága a fizetésen kívül az üzletből elszállított készáru vételárának öt százaléka volt. Ennek a százalékos részesezésének egyötöd részét jogosult volt Schaffer annak biztosítékául visszatartani, hogy Dubány a szerződést fel nem mondja és kötelezettségeit pontosan teljesíti. Ugyanitt állott alkalmazásban Dubány menyasszonya is, aki miatt Schaffer [itt már az özvegyről van szó – B. P.] utóbb bizalmatlankodni kezdett a főszabász ellen és Bécsből más elsőrangú szabászt akart szerződtetni.

Dubány, mikor erről értesült, a Kígyó ucca 4. számú házban üzlethelyiséget bérelt magának, hogy külön üzletet nyisson. Közben megjött az új főszabász Bécsből, akinek próbaszabás végett Schaffer átadott egy szövetet, a szabás azonban csak úgy sikerült, hogy Dubány a hibákat kijavította. Schaffer erről nem tudott s a főszabászt szerződtette, Dubány pedig a bérelt üzlethelyiségben üzletét megnyitotta. Ide követték őt alkalmazottai közül többen ... és volt főnökének számos megrendelőjét a maga részére megnyerte.

Schaffer ezek után tisztességtelen verseny útján okozott kár címén 100 millió korona erejéig pert indított Dubány ellen, a budapesti törvényszék azonban ma hozott ítéletével a keresetet elutasította.

Az ítélet indoklása szerint az üzleti verseny tisztességének felülbírálásánál tekintetbe kell venni a szakmát. Az úriszabóság, különösen az oly előkelő megrendelőknek dolgozó úriszabóság, mint a feleké, akiknek üzlete emeleten és az utca közönségére alig feltűnő módon van elhelyezve, nem a szomszédokból és a környékről, mint a sarki fűszeres, borbély vagy kisvendéglő, vagy a foltozó szabó és a suszter, de nem is az uccáról, mint a feltűnő és nagy kirakatokkal rendelkező ékszerkereskedő vagy divatáruscégek [szerzi vevőit – B. P.]

... Ilyen körülmények között az alperesnek az a cselekménye, hogy

Schaffer kuncsaftjai (első méretfelvételük időrendjében) 1882–1915 között

Gróf Apponyi Lajos • gróf Andrassy Sándor • gróf Apponyi Antal junior • gróf Andrassy Ákos • báró Aczél Elemér • gróf Almássy Imre • gróf Andrassy Géza • gróf Andrassy Károly. gróf Andrassy Manó • gróf Apponyi Antal senior • gróf Apponyi Gyula • gróf Andrassy Géza • báró Ambrózy István • gróf Apponyi Henrik • gróf Attems Mór tábornok • báró Appel Jenő • gróf Almássy Dénes • gyoroki Andrányi Károly • gróf Apponyi Rezső • legifjabb gróf Apponyi Antal • gróf Apponyi Sándor • gróf Andrassy Imre • Antos István • Auer Gyula • báró Ambrózy Andor. gróf Andrassy Mihály • gróf Andrassy Gyula • báró Abele Tibor • Antos János leánya (nadrág, „zsebek nélkül, gombok oldalt”) • gróf Andrassy Imre • Adler Siegfried • Báró Abele Egon • gróf Andrassy Alajos • öfensége Augusztia főhercegné • gróf Almássy Manó • Auer Albert • gróf Almássy Kálmán • gróf Andrassy Ákos • gróf Almássy Imre • Ábel Gyula • ifj. gróf Almássy Imre • Dr. Bende György • dr. Brém János • dr. Bán Ágoston • gróf Batthyány István • Bárczay Gábor • Bárczay Sándor • Beöthy Pál • Bajza Aladár • Bauer Antal • Bíró Albert • dr. Bésán Kornél • Betegh Sándor • Borcsiczky László • Bosnyák Zoltán • Beretvás János • Beliczay Tibor • Baumgarten Ignác • dr. Bakács Béla • Blaskovics Ernest • Buttykay Viktor • Babics József Bruk Albert • báró Bánffy János • idősb gróf Bélali Kálmán • Balázsházy Iván • ifj. Berczelly Jenő •

(fotó: RIC/9s)

a felperes cégtől ismert megrendelőknek körlevelet küldött és 6-8 ilyen megrendelővel beszélni kísérletet tett és eggyel beszélt is, tisztességtelen versenynek nem tekinthető (...). A kihallgatott tanúk vallomása szerint a felperes sem a megrendelőkkel, sem a munkásokkal nem érintkezett, úgyhogy míg más cégeknél sem a megrendelők, sem a munkások észre nem veszik, hogy a szabász változott, a jelen esetben ellenkezőleg teljes változást kellett tapasztalniuk, mert hosszú évek óta csakis alperessel érintkeztek..."

A harmincas évektől Krug és Terényi urak viszik a boltot mint a cég új tulajdonosai. Kettőjük közül Terényi Lajos tart ki tovább, még az 1950. évi budapesti telefonkönyvben is jegyzik üzletét: „Schäffer János utóda Terényi Lajos férjiszabó, Kecskeméti utca 1.” Terényi éppen ez idő tájt számolja fel a legendás céget, elhagyja az emeleti dicsőség parnasszusát,

az új lakó minden ott maradt kacatot felhurcol a padlásra.

A méretkönyvet is – gondolom a teljes, vaskos kötetet. 23 lap maradt meg belőle, romló állapotban. Két nadrág továbbá a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében: Schäffer feliratos fém- illetve csontgombokkal.

Bartha János • Barcza György • gróf Bethlen Ádám • gróf Batthyány Zsigmond • Beniczky Aladár • báró Bohus Lajos • dr. Barcsay Andor • báró Baich Milán • báró Baich Péter • dr. Bodnár István • ifj. gróf Béldy Kálmán • báró Blomberg Gyula • báró Baich Mihály • Buttykay Ákos • gróf Bethlen Ödön • gróf Bethlen Aladár • gróf Bethlen Bálint • Beöthy László • Betegh Miklós • Bárczay Gábor • dr. Blum Sándor • gróf Bethlen Pál • báró Bornmemissza Lipót • báró Blomberg Frigyes • Bernáth Zsigmond • gróf Benyovszky Móric • gróf Bissingen Ernő • Barcsay Tamás • Bernrieder János • gróf Benyovszky Rudolf • Benitzky István • gróf Béldy György • Brezovay István • Bauer Mihály • gróf Bethlen József • zágoni Bodota Lajos • dr. Bacsák György • gróf Bethlen István • Ball T. trainer Alag-Dunakesz • ifj. Blaskovich Ernest • gróf Béldy Ferenc • Bíró Lajos • Bíró (Beer) Lajos • Beliczey Géza • Bakos Tibor • Borbély György • Balku Gyula • Braun Pál • kegyelmes Bezerédj Pál • Barcsay Ákos • Barcsay Andor • Barcsay László • Beiwinkler Vilmos • Borsay Miklós • gróf Csáky Armand • gróf Chotek Rezső • Czárán Zoltán • Csákány József • Czárán János • Csapó Tibor • Csapó Loránt • gróf Csekonic Gyula • gróf Csáky István • Csuresin Georg • Csik Imre. dr. Csiky László • dr. Czapkay Miklós • dr. Comessatti Emilio • főméltóságos gróf Colleredo József • Chelley Pál • Chorin Ferenc • Cziffra Kálmán • dr. Cullmann József • Cséry Lajos • dr. Charmant Oszkár • Csákány Károly